

TRŽIŠTE I JAVNA DOBRA

Miroslav Samardžić

Iskustvo je pokazalo da su privatni investitori uglavnom zainteresovani za kupovinu preduzeća koja dobro posluju i imaju monopolni položaj na tržištu, što je slučaj sa većinom javnih preduzeća.

Privatizacija je vođena neoliberalnom doktrinom po kojoj je tržište razmena vrednost po sebi, kadra da upravlja svim ljudskim aktivnostima. Neoliberali tvrde da javno vlasništvo uvek vodi ka neefikasnom upravljanju, rasipanju resursa, korupciji, zanemarivanju interesa potrošača, da nije u stanju da obezbedi kvalitetnu ekspertizu i da ne podstiče inovacije.

Gde god je to moguće, treba uspostaviti pravo na privatno vlasništvo i omogućiti da autonomno tržište svojim automatskim samoregulatornim mehanizmima alokira resurse. Prirodni resursi moraju biti tretirani kao ekonomski, roba kao i svaka druga. Kada se na sve robe, uljučujući i prirodna bogastva, primeni cenovni mehanizam, to će voditi ka štedljivijem korišćenju oskudnih resursa. Degradacija prirode i neefikasno korišćenje resursa mogu da budu eliminisani samo ako privatno vlasništvo i individualna inicijativa zamene državnu inerciju i nekompetentnost. Ako tržište upravlja tehnološkim inovacijama biće obezbeđeni supstituti za sada već osiromašene prirodne resurse. Levica u ovakvim konceptima vidi pokušaj neograničene pljačke javnih i prirodnih resursa, što vodi stalnom siromašenju većine svetskog stanovništva. Privatizacija različitih oblika javnog vlasništva deo je globalne ekspanzije kapitala kojom se kreiraju nove mogućnosti za proizvodnju profita, pljačkanje zajedničke imovine i uspostavljanje privatne kontrole nad prirodom. Pre sto pedeset godina Karl Marks objavio je prvi tom Kapitala. Za razliku od klasičnih ekonomista koji su smatrali da ekonomija napreduje samo ukoliko se uklone sve prepreke slobodnom delovanju tržišta, Marks je tvrdio da je tržišni model protivurečan. U svojoj kritici kapitalizma, Marks je pretpostavio da tržište besprekorno funkcioniše, a da će i u tom slučaju rezultat biti privredne krize, klasne podele i društveni sukobi koji razaraju sistem. Karl Polanji je u svojoj čuvenoj knjizi Velika transformacija, objavljenoj 1944., ubedljivo pokazao da tržište, ukoliko se proširi na sve ljudske aktivnosti, uništava društvo. Brojni autori tvrde da tržište nije autonomni sistem, ono samo sebe ne uspostavlja, niti reguliše i opravdava, to je organizovan, a ne spontani poredak. Ključnu ulogu u obrazovanju tržišta ima politička vlast, država, koja nikad nije neutralna, njene aktivnosti određene su odnosima moći u društvu.

Restauracija kapitalizma u Srbiji biće dovršena privatizacijom oko sedam stotina javnih preduzeća: EPS-a, Telekomu, te brojnih komunalnih preduzeća.

Postoje brojni neuspesi tržišta, ono nije uvek i u svim delatnostima najefikasniji model društvene regulacije. Ukoliko se organizovanom društvenom akcijom negativni efekti koje tržište ima na društvo ne uklone, dolazi do ozbiljnih kriza, sukoba i ekalacije nasilja.

Fotografija: Zoran Medo

Čak i klasični i neoklasični ekonomisti priznaju da postoje dobra i usluge koji se ne mogu distribuirati na tržištu u robnoj formi, kod kojih potrošnja nije individualna. Radi se o situaciji ne-rivalne potrošnje, potrošnja jedne osobe ne ometa drugu da istovremeno troši isti resurs. Kod ovakvih dobara postoji problem određivanja cene, dobra se ne mogu razbijati u manje jedinice i prodavati. Ovakva dobra nazvana su javna dobra, njih obezbeđuje javna vlast a troškovi se plaćaju iz javnih sredstava. Takva dobra su, na primer javna rasveta, javna bezbednost i sl.. U svim oblastima gde je to moguće treba primeniti robnu formu i cenovni mehanizam, tržištu treba omogućiti da deluje kad god je to moguće. Tržišni fundamentalisti smatraju da pijača voda treba da bude roba kao i svaka druga, komunalne usluge, zdravstvena zaštita, kultura...

Na levisi se pojam javnog dobra shvata mnogo šire. Društvo kroz demokratske procedure treba da utvrdi koje javne ciljeve želi da ostvari kolektivnom akcijom, koja dobra su od ključnog značaja za opstanak zajednice. Pristup ovakvim dobrima ne sme da bude na tržištu, na osnovu platežne sposobnosti. Takva dobra moraju se izuzeti od tržišnih zakona ponude i tražnje i moraju biti dostupna svima. Društvo ne sme dozvoliti da ljudi (i druga živa bića) umiru od žeđi zato što nemaju novca da kupe vodu. Svakom prema potrebama, nikome prema pohlepi, kaže Mahatma Gandhi. Karl Polanji je ubedljivo pokazao da tržište mora biti ograničeno da bi društvo opstalo. Ne sme se prepustiti tržišnoj stihiji da odlučuje o tome kako je zajednica organizovana. Sami članovi zajednice treba da odluče o tome u kakvoj zajednici žele da žive i koja dobra moraju biti dostupna svima. Dobra koja su neophodna za život ne smeju biti dostupna samo onima koji imaju novca da ih plate. Društvo može da opstane samo ako počiva na solidarnosti, ukoliko se vodi računa i o dobrobiti drugih.

Ukoliko se robno-novčani odnosi univerzalizuju i ukoliko se ponište sve društvene veze koje ne počivaju na novčanim transakcijama, društva propadaju. Civilizovana zajednica ne može da postoji ukoliko zdravstvena zaštita, kultura i obrazovanje nisu dostupni svima. Ne može se vrednost svih dobara izraziti novčanom cenom.

Kulturna dobra moraju imati status javnog dobra. Kad neka grupa ljudi slobodno raspolaže svojim kulturnim nasleđem to jača njeno samopoštovanje. Kultura obezbeđuje koheziju zajednice i psihološku sigurnost koja potiče od osećanja pripadnosti grupi sa kojima pojedinci dele iste vrednosti, načine mišljenja i ponašanja. Zajednica ne može da opstane bez kulture koja obezbeđuje strukture smisla i omogućava ljudima da vode život kakav sami izaberu i da preduzimaju kolektivne akcije kojima grade svoju budućnost. Zbog toga pristup kulturnim dobrima mora da bude opšti, ne sme se ostvarivati po tržišnim principima, na osnovu platežne sposobnosti.

Fotografija: Zoran Medo

Svaki pojedinac mora imati mogućnost da, po povoljnim uslovima, posećuje pozorišne predstave, čita knjige, gleda filmove... Resursi od kojih zavisi opstanak neke zajednice moraju biti u javnom vlasništvu. Voda kao dar prirode, kulturno nasleđe, moraju biti zajednički. U javna dobra spadaju i očuvanje životne sredine, javna, socijalna i ljudska bezbednost, prirodna bogatstva. Znanje je deo opšteg bogatstva koje mora biti dostupno svima. Ne može se samo ekonomskim kriterijumima utvrđivati šta je javno dobro, to je stvar normativne odluke i demokratske debate. Javna dobra su ona koja po svojoj prirodi nisu pogodna za trgovinu, nego se distribuiraju na način utvrđen javnim politikama. Društvo se mora opredeliti koje ciljeve želi da ostvari, ne sme se dozvoliti tržištu i ekonomskom sistemu da dovedu u pitanje takve vrednosti kao što su solidarnost, jednakost, poštovanje osnovnih ljudskih prava. Tržište nije optimalan mehanizam društvene regulacije, ono ne dovodi do blagostanja za sve, već do ogromnih nejednakosti i sukoba koji razaraju zajednicu. Javna dobra su istorična. Svaka generacija mora imati mogućnost da sama odluči o tome šta najviše ceni i koja dobra moraju biti distribuirana izvan tržišta. Kontrola nad zajedničkim resursima mora biti demokratska, niko ne sme biti isključen. Socijalni status neke osobe ne sme biti prepreka za uživanje elementarnih tekovina civilizacije.

Svrha ekonomskog sistema je da obezbedi pristojan životni standard i kulturnu reprodukciju stanovništva. Svi ekonomski sektori koji su od značaja za život moraju biti u javnom ili zajedničkom vlasništvu, pod demokratskom kontrolom. Dostupnost javnim dobrima mora biti pod jednakim uslovima, ali to ne znači da su ona uvek besplatna, već da ih korisnici, kad je to neophodno, plaćaju shodno svojim prihodima.

Postojeća javna preduzeća u Srbiji poslednji su ostatak progresivnih tekovina preostalih iz socijalističkog perioda.

Prodajom javnih giganata kao što su EPS i Telekom, Srbija ostaje bez privredne infrastrukture preko koje može da utiče na ekonomski razvoj i da vodi smostalnu ekonomsku politiku.

Privatizacija predstoji i lokalnim komunalnim preduzećima. Izmenama Zakona o komunalnim delatnostima izvršenim krajem 2016. utvrđeno je da komunalnu delatnost mogu obavljati javno preduzeće, privredno društvo, preduzetnik ili drugi privredni subjekat. Uvodi se konkurencija u ovu oblast i omogućava osnivanje privatno-javnog partnerstva. Dobit vršioća komunalnih delatnosti je jedan od elemenata za utvrđivanje cena koje se određuju na osnovu sledećih načela: potrošač plaća; zagađivač plaća; dovoljnost cene da pokrije poslovne rashode; usaglašenost cena komunalnih usluga sa načelom pristupačnosti. Izvesno je da će u praksi poslednje načelo biti od najmanjeg značaja.

Privatizacijom javnih preduzeća javni monopoli se pretvaraju u privatne, a ne stvara se tržište. Javne monopole moguće je držati pod demokratskom kontrolom, privatni monopolisti nastoje da povećavaju cene tako što ucenjuju potrošače koji nemaju slobodu izbora.

Tako ćemo ubrzo u Srbiji imati potpuno primenjen neoliberalni model organizacije privrede u kome će vlasništvo nad najvrednijim prirodnim i privrednim resursima biti u rukama stranih kompanija, a domaće stanovništvo biće u potpunosti proletarizovano. Vlade zemalja u kolonijalnom polžaju sistematski proizvode siromaštvo, to je način da se domaće stanovništvo natera da nadniči u stranim kompanijama za bedne plate, uz istovremeno postojanje velike nezaposlenosti. Većina naroda u Srbiji biće lišena osnovnih tekovina civilizacije.

Borba protiv privatizacije javnih preduzeća prilika je za reafirmaciju levice u Srbiji. U toj borbi mogu biti mobilisani i delovi stanovništva koji ne pripadaju radničkoj klasi i koji nisu bili pogođeni dosadnjim privatizacijama.

Da bi javna preduzeća služila javnim ciljevima iz njih moraju biti isterane političke stranke. Partijske oligarhije već su izvršile divlju privatizaciju javnog sektora, tako što je on pretvoren u rezervoar privilegija za stranačke prvake i njihove pristalice i glavni izvor korupcije u društvu. Masovna mobilizacija stanovništva, na levim političkim platformama, je neophodna da bi javni sektor ponovo služio većini društva, a ne privatnim interesima. ●

URL: zsf.rs

FB: facebook.com/zrenjaninskisocijalniforum

TW: twitter.com/Zr_SF

YT: youtube.com/c/ZrenjaninskiSocijalniForum

G+: google.com/+ZrenjaninskiSocijalniForum

SC: https://soundcloud.com/user-zsf

E-mail: zsf023info@gmail.com

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE**